

ZAMONAVIY JURNALISTIKADA RAQAMLI TEXNOLOGIYALARNING O'RNI

Ibragimova Anora Odil qizi

<https://doi.org/10.5281/zenodo.21008100>

Annotatsiya. Mazkur maqolada zamonaviy jurnalistika rivojida raqamli texnologiyalarning tutgan o'rni, internet va ijtimoiy tarmoqlarning ommaviy axborot vositalari faoliyatiga ko'rsatayotgan ta'siri tahlil qilinadi. Shuningdek, onlayn jurnalistikaning afzalliklari, yuzaga kelayotgan muammolar hamda yosh avlodning media savodxonligini oshirish zarurati yoritiladi.

Kalit so'zlar: jurnalistika, raqamli texnologiyalar, internet, onlayn OAV, media, axborot, ijtimoiy tarmoqlar, media savodxonlik, jurnalist, sun'iy intellekt.

Bugungi kunda insoniyat taraqqiyoti axborot va kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi bilan chambarchas bog'liq. XXI asrni ko'pincha "axborot asri" yoki "raqamli texnologiyalar davri" deb atashlari bejiz emas. Chunki zamonaviy hayotni internet, mobil aloqa, sun'iy intellekt, raqamli platformalar va ijtimoiy tarmoqlarsiz tasavvur etish qiyin. Ushbu texnologiyalar iqtisodiyot, ta'lim, tibbiyot, madaniyat va boshqa ko'plab sohalar qatori jurnalistika rivojiga ham katta ta'sir ko'rsatmoqda. Axborotni yaratish, qayta ishlash va uni keng jamoatchilikka yetkazish usullari tubdan o'zgarib, jurnalistikaning yangi shakllari va yo'nalishlari vujudga kelmoqda.

Jurnalistika jamiyat hayotining ajralmas qismi bo'lib, u fuqarolarni dolzarb voqealar bilan tanishtirish, jamoatchilik fikrini shakllantirish, ijtimoiy muammolarni yoritish hamda insonlarning axborotga bo'lgan ehtiyojini qondirish kabi muhim vazifalarni bajaradi. Har bir demokratik jamiyatda jurnalistika nafaqat axborot tarqatuvchi vosita, balki jamiyat va davlat o'rtasidagi muhim muloqot maydoni ham hisoblanadi. Shu sababli jurnalist faoliyatida tezkorlik, xolislik, aniqlik va mas'uliyat kabi tamoyillar doimo ustuvor ahamiyat kasb etadi.

So'nggi yillarda internet tarmog'ining ommalashuvi, smartfonlardan foydalanish ko'lamining kengayishi va ijtimoiy tarmoqlarning rivojlanishi natijasida axborot almashish jarayoni misli ko'rilmagan darajada tezlashdi. Agar avvallari yangiliklar gazeta, radio yoki televideniye orqali ma'lum vaqt oralig'ida tarqatilgan bo'lsa, bugungi kunda har qanday voqea sodir bo'lishi bilan bir necha soniya ichida millionlab insonlarga yetib borishi mumkin. Bu esa jurnalistlardan nafaqat tezkor ishlashni, balki tarqatilayotgan axborotning haqqoniyligini puxta tekshirishni ham talab etadi.

Raqamli texnologiyalar jurnalistikaga yangi imkoniyatlarni olib kirdi. Endilikda jurnalistlar matn bilan bir qatorda foto, video, audio, infografika, podkast va jonli efir kabi multimedia vositalaridan keng foydalanmoqda. Zamonaviy axborot materiallari o'quvchi yoki tomoshabinning qiziqishini oshirish bilan birga, voqealarni yanada tushunarli va ta'sirchan tarzda yoritishga xizmat qilmoqda. Shuningdek, internet platformalari orqali jurnalist va auditoriya o'rtasida bevosita muloqot yo'lga qo'yilib, fuqarolar ham axborot almashish jarayonining faol ishtirokchisiga aylanishmoqda.

Biroq raqamli jurnalistikaning rivojlanishi bilan ayrim muammolar ham yuzaga kelmoqda.

Xususan, soxta xabarlarining (fake news) ko'payishi, tekshirilmagan ma'lumotlarning tez tarqalishi, mualliflik huquqining buzilishi, shaxsiy ma'lumotlar xavfsizligi va internet etikasi bilan bog'liq masalalar bugungi kunning dolzarb muammolaridan biri sanaladi. Shu bois jurnalistlar axborotni bir necha manba asosida tekshirish, professional etikaga rioya qilish va media savodxonlikni oshirishga alohida e'tibor qaratishlari zarur.

Yoshlar bugungi kunda internet va ijtimoiy tarmoqlarning eng faol foydalanuvchilari hisoblanadi. Ularning kundalik hayoti, dunyoqarashi va axborot olish odatlari ko'p jihatdan raqamli muhit bilan bog'liq. Shu sababli maktab o'quvchilarida media savodxonlikni rivojlantirish, ishonchli va ishonchsiz axborotni farqlash ko'nikmalarini shakllantirish, internet madaniyatini yuksaltirish muhim ahamiyat kasb etadi. Bu esa nafaqat kelajakdagi jurnalistlar, balki har bir ongli fuqaro uchun ham zarur kompetensiyalardan biridir.

Mazkur maqolaning maqsadi zamonaviy jurnalistikada raqamli texnologiyalarning tutgan o'rnini tahlil qilish, ularning jurnalistika faoliyatiga ta'siri, afzalliklari va mavjud muammolarini yoritish hamda media savodxonlikning yoshlar hayotidagi ahamiyatini ochib berishdan iborat.

Shuningdek, raqamli jurnalistikaning istiqbollari va kelajak rivojlanish tendensiyalari haqida fikr yuritiladi.

Axborot-kommunikatsiya texnologiyalarining jadal rivojlanishi jurnalistika faoliyatini tubdan o'zgartirdi. An'anaviy jurnalistika asosan gazeta, jurnal, radio va televideniye orqali faoliyat yuritgan bo'lsa, bugungi kunda internet texnologiyalari tufayli axborotni yaratish, tahrirlash va tarqatish jarayoni butunlay yangi bosqichga ko'tarildi. Endilikda jurnalist nafaqat matn yozuvchi mutaxassis, balki foto va video operatori, montajchi, dizayner hamda ijtimoiy tarmoqlar menejeri vazifalarini ham bajara oladigan universal mutaxassisga aylanmoqda.

Raqamli jurnalistika internet va zamonaviy elektron vositalar yordamida axborotni tayyorlash, qayta ishlash va auditoriyaga yetkazishga asoslangan jurnalistika turidir. Uning asosiy xususiyati tezkorlik, interaktivlik, multimedia imkoniyatlari va axborotning keng auditoriyaga qisqa vaqt ichida yetib borishidir. Raqamli jurnalistikada matn, foto, audio, video, infografika, animatsiya va jonli efir kabi vositalar bir material tarkibida uyg'unlashtiriladi.

Bugungi kunda internet foydalanuvchilarining soni ortib borayotgani sababli aksariyat ommaviy axborot vositalari o'z faoliyatini raqamli platformalarga ko'chirmoqda. Gazeta va jurnallar elektron shaklda chop etilmoqda, telekanallar internet orqali jonli efir uzatmoqda, radiolar esa podkastlar ko'rinishida tinglovchilarga taqdim etilmoqda. Bu esa jurnalistikaning yanada ommalashishiga xizmat qilmoqda.

Raqamli jurnalistika rivojlanishini shartli ravishda bir necha bosqichga ajratish mumkin.

Birinchi bosqichda internet nashrlari shakllanib, bosma gazetalarning elektron nusxalari paydo bo'ldi. Bu davrda internet asosan qo'shimcha axborot manbasi sifatida xizmat qilgan.

Ikkinchi bosqichda internet mustaqil axborot maydoniga aylandi. Onlayn nashrlar soni ko'paydi, yangiliklar real vaqt rejimida e'lon qilina boshlandi.

Uchinchi bosqich esa ijtimoiy tarmoqlar rivojlanishi bilan bog'liq. Telegram, Instagram, Facebook, YouTube va boshqa platformalar axborot tarqatishning asosiy vositalaridan biriga

aylandi. Endi har bir foydalanuvchi ham voqea joyidan foto yoki video yuborish orqali axborot tarqatish jarayonida ishtirok etishi mumkin.

To'rtinchi bosqich sun'iy intellekt va avtomatlashtirilgan jurnalistika davri hisoblanadi.

Ayrim dasturlar yangiliklarni avtomatik yozish, matnlarni tahrirlash, tarjima qilish va statistik ma'lumotlarni tahlil qilish imkoniyatiga ega bo'ldi. Biroq bunday texnologiyalar jurnalistning ijodkorligi va tahliliy fikrlashini to'liq almashtira olmaydi.

Raqamli jurnalistikaning shakllanishida multimedia texnologiyalari alohida ahamiyatga ega. Zamonaviy o'quvchi faqat matnni emas, balki videolavha, audioyozuv, grafik tasvir va infografikalar bilan boyitilgan materiallarni ko'proq qiziqish bilan qabul qiladi. Shu sababli jurnalist material tayyorlashda bir necha media vositalarini uyg'un qo'llashi zarur.

Shuningdek, mobil jurnalistika (Mobile Journalism — MOJO) ham bugungi kunning eng istiqbolli yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Mobil jurnalistika yordamida jurnalist oddiy smartfon orqali suratga olish, videoni montaj qilish, ovoz yozish va internetga joylashtirish imkoniyatiga ega bo'ladi. Bu esa ayniqsa favqulodda vaziyatlar yoki tezkor voqealarni yoritishda katta qulaylik yaratadi.

Bugungi jurnalist nafaqat axborotni tezkor yetkazishi, balki uning haqqoniyligi va ishonchliligini ta'minlashi ham lozim. Axborot tezligi ortgan sari noto'g'ri ma'lumot tarqalish xavfi ham kuchaymoqda. Shu bois professional jurnalist har qanday xabarni bir nechta ishonchli manbalar orqali tekshirishi, faktlarni tasdiqlashi va xolislik tamoyiliga qat'iy amal qilishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, raqamli texnologiyalar jurnalistikani yangi bosqichga olib chiqdi.

Ular axborot almashinuvi tezligini oshirdi, auditoriya bilan muloqotni kuchaytirdi va multimedia imkoniyatlarini kengaytirdi. Shu bilan birga, jurnalistlardan yangi bilim va ko'nikmalarni egallashni, zamonaviy texnologiyalar bilan ishlashni hamda axborot xavfsizligi va kasbiy etikaga qat'iy rioya qilishni talab etmoqda.

Raqamli texnologiyalar zamonaviy jurnalistikaning rivojlanishiga kuchli turtki berdi.

Axborotni yig'ish, qayta ishlash va keng jamoatchilikka yetkazish jarayonlari sezilarli darajada soddalashdi hamda tezlashdi. Internet tarmog'i, mobil qurilmalar, bulutli texnologiyalar va ijtimoiy tarmoqlar jurnalistlar uchun yangi imkoniyatlarni yaratdi. Shu bilan birga, bu jarayon jurnalistika oldiga yangi mas'uliyat va muammolarni ham qo'ymoqda.

Bugungi kunda axborot inson hayotining ajralmas qismiga aylangan. Dunyoning istalgan nuqtasida sodir bo'lgan voqea bir necha soniya ichida millionlab insonlarga yetib borishi mumkin. Bunday tezkorlik jamiyatning axborotga bo'lgan ehtiyojini qondirishda muhim ahamiyat kasb etsa-da, jurnalistlardan yanada katta mas'uliyat talab qiladi. Har bir e'lon qilinayotgan ma'lumot haqqoniy, xolis va tekshirilgan bo'lishi zarur.

Raqamli texnologiyalarning eng muhim afzalligi — **tezkorlik**dir. Avvallari biror voqea haqida xabar gazeta sahifalarida ertasi kuni yoki televizion yangiliklarda ma'lum vaqtda berilgan bo'lsa, bugungi kunda internet orqali voqea sodir bo'lishi bilanoq axborot tarqatilishi mumkin.

Bu, ayniqsa, tabiiy ofatlar, sport musobaqalari, siyosiy voqealar yoki favqulodda vaziyatlarni yoritishda muhim ahamiyat kasb etadi.

Ikkinchi muhim afzallik — **multimedia imkoniyatlaridir**. Zamonaviy jurnalist faqat matn bilan cheklanib qolmaydi. U foto, video, audio, infografika, xaritalar va animatsiyalardan foydalanib, materialni yanada qiziqarli va tushunarli shaklda taqdim etadi. Bu usul o'quvchining mavzuni chuqurroq anglashiga yordam beradi hamda axborotning ta'sirchanligini oshiradi.

Yana bir muhim jihat — **auditoriya bilan interaktiv muloqot** imkoniyatining kengayganidir. Gazeta davrida o'quvchi fikrini faqat maktub orqali bildirgan bo'lsa, bugungi kunda ijtimoiy tarmoqlar orqali izoh yozish, savol berish yoki fikr almashish imkoniyati mavjud.

Natijada jurnalist va auditoriya o'rtasida ikki tomonlama muloqot shakllanmoqda.

Raqamli jurnalistika geografik chegaralarni ham deyarli yo'q qildi. Mahalliy nashrda chop etilgan maqolani boshqa davlatdagi o'quvchi ham bimalol o'qishi mumkin. Bu esa milliy jurnalistikaning xalqaro maydondagi o'rnini mustahkamlashga xizmat qilmoqda.

Shuningdek, raqamli texnologiyalar jurnalistlar mehnatini ancha yengillashtirdi. Bulutli xizmatlar, elektron arxivlar, onlayn kutubxonalar va sun'iy intellekt asosidagi dasturlar qisqa vaqt ichida katta hajmdagi ma'lumotlarni topish, tahlil qilish va qayta ishlash imkonini bermoqda.

Bugungi kunda Telegram, Instagram, Facebook, YouTube va boshqa platformalar axborot tarqatishning eng muhim vositalariga aylandi. Ko'plab internet foydalanuvchilari yangiliklarni aynan shu platformalar orqali kuzatadi. Shu sababli professional jurnalistlar ham ushbu platformalarda faol ishlamoqda.

Ijtimoiy tarmoqlar jurnalistlarga voqea joyidan tezkor foto va videolarni ulashish, jonli efirlar tashkil etish hamda keng auditoriya bilan bevosita muloqot qilish imkonini bermoqda.

Bundan tashqari, fuqarolik jurnalistikasi ham rivojlanmoqda. Oddiy fuqarolar voqea joyidan tasvir va ma'lumot yuborish orqali jurnalistlarga yordam berishmoqda.

Biroq fuqarolik jurnalistikasi rivojlanishi bilan axborot sifati masalasi ham dolzarb bo'lib qolmoqda. Chunki har qanday foydalanuvchi tarqatayotgan ma'lumot professional jurnalistika talablariga javob bermasligi mumkin.

Texnologiyalar rivojlanishi bilan jurnalistika oldida bir qator jiddiy muammolar ham yuzaga keldi.

Birinchi muammo — **soxta axborotlar (fake news)**. Internet orqali tekshirilmagan yoki ataylab yolg'on ma'lumotlar juda tez tarqalmoqda. Bunday xabarlar jamiyatda vahima, noto'g'ri qarash yoki turli ijtimoiy muammolarni keltirib chiqarishi mumkin. Shu sababli jurnalistlar har qanday ma'lumotni kamida ikki yoki uchta ishonchli manba orqali tekshirishi lozim.

Ikkinchi muammo — **axborotning haddan tashqari ko'pligi**. Internetda har kuni millionlab yangi materiallar e'lon qilinadi. Natijada foydalanuvchilar uchun ishonchli va muhim axborotni ajratib olish qiyinlashmoqda. Bu holat media savodxonlikning ahamiyatini yanada oshiradi.

Yana bir dolzarb muammo — **mualliflik huquqining buzilishi**. Ayrim internet foydalanuvchilari yoki saytlar boshqa mualliflarning maqola, foto yoki videolaridan ruxsatsiz foydalanadi. Bu esa ijodkorlarning huquqlariga zarar yetkazadi va qonunchilikka zid hisoblanadi.

Shuningdek, **kiberxavfsizlik** masalasi ham jurnalistika uchun muhimdir. Jurnalistlarning elektron pochta, ma'lumotlar bazasi yoki internet sahifalari kiberhujumlarga uchrashi mumkin.

Shu sababli axborotni himoya qilish va raqamli xavfsizlik qoidalariga rioya etish har bir jurnalist uchun zarur ko'nikmaga aylangan.

So'nggi yillarda sun'iy intellekt texnologiyalari jurnalistikada ham faol qo'llanila boshladi.

U matnlarni avtomatik tahrirlash, tarjima qilish, statistik ma'lumotlarni tahlil qilish, infografikalar yaratish va katta hajmdagi axborotni qisqa vaqt ichida saralash imkonini bermoqda.

Biroq sun'iy intellekt inson ijodkorligi, tanqidiy fikrlashi va axloqiy qaror qabul qilish qobiliyatini to'liq almashtira olmaydi. Chunki jurnalistika nafaqat axborot yetkazish, balki voqealarni chuqur tahlil qilish, turli nuqtai nazarlarni solishtirish va jamiyat manfaatlarini himoya qilish vazifasini ham bajaradi. Shu bois kelajak jurnalistikasi sun'iy intellekt va inson ijodkorligining samarali hamkorligiga asoslanishi kutilmoqda.

Raqamli texnologiyalar davrida media savodxonlik har bir fuqaro uchun zarur kompetensiyaga aylandi. Ayniqsa, maktab o'quvchilari internet va ijtimoiy tarmoqlardan eng ko'p foydalanuvchilar qatoriga kirgani sababli ularda axborotni tanqidiy tahlil qilish ko'nikmalarini shakllantirish muhimdir.

Media savodxon o'quvchi:

- axborot manbasining ishonchliligini tekshiradi;
- yolg'on va haqiqiy xabarlarini farqlay oladi;
- internet madaniyatiga rioya qiladi;
- mualliflik huquqini hurmat qiladi;
- ijtimoiy tarmoqlardan mas'uliyat bilan foydalanadi.

Maktablarda media ta'lim elementlarini kuchaytirish, o'quvchilarni faktlarni tekshirish usullari bilan tanishtirish va jurnalistikaning axloqiy tamoyillarini o'rgatish kelajakda sog'lom axborot muhitini shakllantirishga xizmat qiladi.

Umuman olganda, raqamli texnologiyalar jurnalistikaga katta imkoniyatlar yaratdi.

Axborot tezkorligi, multimedia vositalari, auditoriya bilan bevosita muloqot va global axborot almashinuvi zamonaviy jurnalistikaning asosiy ustunliklariga aylandi. Shu bilan birga, soxta axborotlar, kiberxavfsizlik, mualliflik huquqi va axborot sifati bilan bog'liq muammolar ham dolzarbligicha qolmoqda. Shuning uchun zamonaviy jurnalist texnologiyalarni puxta egallashi bilan birga kasbiy etika, xolislik va media savodxonlik tamoyillariga qat'iy amal qilishi zarur.

Xulosa qilib aytganda, raqamli texnologiyalar zamonaviy jurnalistika taraqqiyotining muhim omillaridan biri hisoblanadi. Internet, mobil aloqa vositalari, ijtimoiy tarmoqlar va sun'iy intellektning rivojlanishi axborotni tayyorlash, qayta ishlash hamda keng jamoatchilikka tezkor yetkazish imkoniyatlarini sezilarli darajada kengaytirdi. Natijada jurnalistika nafaqat tezkorlik, balki interaktivlik, multimedia imkoniyatlari va global axborot almashinuvi bilan ham ajralib turadigan zamonaviy sohaga aylandi.

Raqamli texnologiyalar jurnalistlar faoliyatini yengillashtirish, auditoriya bilan bevosita muloqot qilish, axborotning qamrovini kengaytirish va turli multimedia vositalaridan samarali foydalanish imkonini bermoqda.

Shu bilan birga, axborotning tez tarqalishi soxta xabarlar, mualliflik huquqining buzilishi, kiberxavfsizlik muammolari hamda tekshirilmagan ma'lumotlarning ommalashuvi kabi yangi xavf va muammolarni ham yuzaga keltirmoqda. Bunday sharoitda jurnalistning asosiy vazifasi tezkorlik bilan bir qatorda xolislik, aniqlik va ishonchlilik tamoyillariga qat'iy amal qilishdan iborat.

Bugungi kunda media savodxonlikni rivojlantirish, ayniqsa, yosh avlod uchun dolzarb masalalardan biri hisoblanadi. O'quvchilar internetdagi axborotlarni tanqidiy baholash, ishonchli manbalarni aniqlash, yolg'on xabarlarini farqlash va raqamli madaniyat qoidalariga rioya qilish ko'nikmalarini egallashlari zarur. Bu nafaqat kelajak jurnalistlarini, balki ongli va mas'uliyatli axborot iste'molchilarini tarbiyalashga ham xizmat qiladi.

Kelgusida sun'iy intellekt, ma'lumotlar jurnalistikasi (data journalism), mobil jurnalistika va multimedia platformalarining rivojlanishi jurnalistika sohasini yanada takomillashtirishi kutilmoqda. Biroq hech qanday zamonaviy texnologiya jurnalistning mustaqil fikrlashi, kasbiy mahorati, ijodkorligi va jamiyat oldidagi mas'uliyatini to'liq almashtira olmaydi. Shu bois raqamli texnologiyalar inson omili bilan uyg'unlashgan holda qo'llanilgandagina jurnalistika taraqqiyoti va jamiyatning haqqoniy axborotga bo'lgan ehtiyoji to'liq ta'minlanadi.

Demak, zamonaviy jurnalistikada raqamli texnologiyalardan oqilona va mas'uliyat bilan foydalanish, media savodxonlikni yuksaltirish hamda jurnalistlarning kasbiy kompetensiyalarini doimiy ravishda rivojlantirib borish bugungi kunning eng muhim vazifalaridan biridir. Bu esa axborot makonining ishonchliligini ta'minlash, fuqarolarning axborot olish huquqini kafolatlash va jamiyatda sog'lom axborot muhitini shakllantirishga munosib hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasining "Ommaviy axborot vositalari to'g'risida"gi Qonuni.
2. O'zbekiston Respublikasining "Axborotlashtirish to'g'risida"gi Qonuni.
3. O'zbekiston Respublikasining "Axborot erkinligi prinsiplari va kafolatlari to'g'risida"gi Qonuni.
4. Nurmatov A. *Jurnalistika asoslari*. – Toshkent: O'zbekiston, 2021.
5. Qosimov B. *Zamonaviy jurnalistika*. – Toshkent, 2022.
6. Briggs M. *Journalism Next: A Practical Guide to Digital Reporting and Publishing*. CQ Press, 2019.
7. Kovach B., Rosenstiel T. *The Elements of Journalism*. Three Rivers Press, 2021.